

4. Долішній М. І. Деякі підходи до розв'язання проблем удосконалення адміністративно-територіального устрою України / М. І. Долішній, Л. Т. Шевчук // Економіка України. – 2006. – № 11. – С. 4–41.
5. Реформа для людини : зб. матеріалів про шляхи реалізації адм.-терит. реформи в Україні. – К. : Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2005. – 237 с.

Днистрянський Мирослав. Адміністративно-територіальное устройство Украины: политико-географические проблемы функционирования и возможности оптимизации. Определено политико-географическую значимость административно-территориального устройства. Сделан критический анализ подходов и практических рекомендаций по реформированию административно-территориального устройства Украины. Выделены реальные проблемы функционирования современной системы. Сделан вывод о нецелесообразности тотальной реформы административно-территориального устройства. Раскрыто общественно-географическую беспочвенность укрупнения административных единиц высшего уровня. Обоснованы предложения относительно сбалансирования отдельных звеньев административно-территориального устройства.

Ключевые слова: административно-территориальное устройство, административная реформа, административный статус поселений, функционирования столицы.

Dnistryansky Miroslav. Administrative-Territorial Structure of Ukraine: Political-Geographical Problems of Operation and Optimization Capabilities. Political-geographical importance of the administrative-territorial unit are defined. A critical analysis of approaches and practical recommendations for reform of the administrative-territorial structure of Ukraine are made. The real problems in the functioning of modern systems are identified. The total reform of the administrative-territorial structure the conclusion not appropriate. Socio-geographical rootlessness consolidation of administrative units of a higher level are revealed. Proposals for balancing the individual units of the administrative-territorial unit are substantiated.

Key words: administrative-territorial structure, administrative reform, the administrative status of the settlements, the functioning of the capital.

Стаття надійшла до редколегії
07.05.2013 р.

УДК 911.3:32(460+450)

Оксана Склярська

Порівняльний аналіз адміністративно-територіальних систем Іспанії та Італії

Розглянуто основні параметри адміністративно-територіальних систем Іспанії та Італії у порівняльному контексті. Проаналізовано історичні особливості формування території обох держав. Виявлено вплив минулих політико-географічних процесів на сучасну адміністративно-територіальну структуру Іспанії та Італії. Області держав зіставлено за компетенціями, статусом, а також основними кількісними параметрами – розмірами та людністю. Зазначено урахування етнічного чинника в адміністративно-територіальній організації. Виявлено спільні та відмінні тенденції в розвитку сепаратистських процесів у державах. Проаналізовано соціально-економічні мотиви сучасного регіоналізму у розвинутих країнах Європи, конкретні прояви відцентрових процесів.

Ключові слова: адміністративно-територіальна система, обласна держава, регіоналізація, сепаратизм, регіональна ідентичність.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах демократичної організації суспільно-політичних відносин важливим засобом та інструментом реалізації інтересів є адміністративно-територіальна система, яка становить органічну єдність із територіальною організацією суспільства, його регіональними соціально-економічними, мовно-культурними, етнічними характеристиками [1, с. 126]. У багатьох сферах наукових досліджень сформульовані різноаспектні підходи до вивчення адміністративно-територіальних систем. Однак при сучасних тенденціях наростання соціально-економічних відмінностей і регіональної ідентичності в світі та Європі, більшість із них потребують глибокого переосмислення, адже об'єктивною ознакою політичної організації території стає зменшення адміністративних функцій держави в територіальному вимірі й інтенсифікація реалізації групових

інтересів (суспільно-економічних, етнічних, культурних тощо). Важливим засобом формування нових теоретичних концепцій є дослідження конкретних прикладів прояву регіоналізму та трансформації політико-адміністративного устрою, а також їх порівняльна оцінка. Актуальним є зіставлення чинників функціонування й основних параметрів адміністративно-територіальних систем тих держав, де в силу наростання відцентрових рухів протягом останнього часу існують реальні передумови для змін, щонайменше, у розподілі повноважень між регіонами.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Питання еволюції територіально-політичних систем країн Європи, зокрема проблематика регіоналізму, досить детально висвітлюється у працях політологів і державознавців. Теоретичну основу географічного дослідження цієї тематики становлять наукові праці М. Дністрянського й О. Кучабського. Так, у статтях О. Кучабського подаються обґрунтування методологічних засад територіально-адміністративної системи, розглядаються її еволюційні рівні [5]. В працях М. Дністрянського детально аналізуються параметри сучасного адміністративного устрою України та містяться пропозиції щодо його реформування. Однак особливості функціонування та закономірності розвитку адміністративно-територіальних систем країн світу у політико-географічному вимірі вивчені недостатньо, передусім через величезну змістову та просторову базу цієї дослідницької тематики. Так, дослідження європейських держав здійснюється переважно через призму проблем регіоналізму. В цьому контексті заслуговує уваги монографія Р. Калитчака [4], в якій визначені теоретичні засади європейського регіоналізму та проаналізовані процеси регіоналізації в Італії, а також робота К. Пузирьова [6], присвячена порівняльній оцінці процесів регіоналізації в європейських країнах. Водночас, дуже мало публікацій, де аналізуються закономірності утворення та розвитку адміністративно-територіальних систем, які й є передумовою виникнення відцентрових процесів. Для виявлення таких закономірностей важливо відстежувати спільні та відмінні тенденції політико-адміністративної трансформації у різних країнах і регіонах.

Мета статті здійснити порівняльний політико-географічний аналіз адміністративно-територіальних систем двох європейських унітарних держав, де протягом останнього часу сформувались умови для можливої зміни статусу та повноважень регіонів.

Головні **завдання** дослідження:

- виявлення реліктових форм у сучасній адміністративно-територіальній системі Іспанії та Італії шляхом аналізу історії формування державної території;
- зіставлення кількісних параметрів адміністративно-територіальних одиниць Іспанії та Італії;
- порівняльний аналіз статусу та повноважень областей обох держав;
- виявлення причин та особливостей розвитку сучасних сепаратистських процесів в Італії та Іспанії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Стійким каркасом адміністративно-територіального поділу Іспанії та Італії є історико-географічні області. Більшість областей Іспанії були державними утвореннями періоду раннього Середньовіччя. Історичним ядром сучасної держави можна вважати колишні королівства Кастилія й Арагон. Унаслідок їх об'єднання у другій половині XV ст. була утворена Іспанія. На той час до складу Кастилії вже входили королівства Леон, Галісія, Стара Кастилія, Астурія, вільні області Алава та Біскайя, нові, засновані на завойованих землях королівства Толедо (Нова Кастилія), Кордова, Севілья, Мурсія й область Естремадура. До складу об'єднаного Арагонського королівства входили графства Каталонія і Руссільон, а також новоутворені – Валенсія, Майорка та сучасні італійські території – Неаполітанське королівство, Сицилія і Сардинія. Уже з кінця XV – початку XVI ст. материкова частина Іспанського королівства залишалася незмінною, а помітні історико-географічні відмінності оформились у сучасній територіально-політичній системі країни.

У той період, коли Іспанська монархія стала найбільшою державою Південної Європи, на італійських землях існували окремі феодалні володіння: герцогства Тосканське та Сполето, Тревізсько-Веронська, Анконська марки та роздроблені королівства – Сицилія, Апулія і Калабрія. В XI–XII ст. виникають численні міста-комуни, найбільшими з яких були Мілан, Верона, Падуя, Мантуя, Феррара, Флоренція. Значні території на сході країни належали Венеції, а на півдні – Неаполітанське королівство та Сицилія, які входили до складу Іспанської імперії. Будучи територією Іспанської монархії, Південна Італія вже тоді помітно відставала в економічному та соціокультурному розвитку від багатих і розвинутих міських утворень Північної Італії, а збереження за півднем статусу іспан-

ських володінь до другої половини XIX ст. стали причиною значних диспропорцій у суспільному розвитку об'єднаної Італії, не подоланих дотепер.

Відтак, територіально-політична консолідація королівств і міст-республік, які в різні історичні часи були утворені на землях Італії, відбулася набагато пізніше, ніж в Іспанії, а територія держави в сучасних межах остаточно оформилась у 1919 р., коли за Сен-Жерменським мирним договором до Італії було включено Південний Тіроль із містом Трієст.

Поряд із історико-географічними відмінностями вагомим чинником, який визначив сучасну систему адміністративно-територіального устрою обох країн, є наявність у їх складі ареалів компактного розселення інших етнічних спільностей. У випадку Іспанії такими є корінні народи – баски, каталонці, галісійці, які населяють однойменні автономні області – Країну Басків, Каталонію, Галісію. На відміну від Іспанії, де в етнопонаціональному складі близько 27 % населення не ототожнює себе з іспанською етнічною ідентичністю, Італія є абсолютно моноетнічною державою (98 % населення держави – італійці). Проте невеликі за площею ареали розселення етнопонаціональних меншин (словенців, німців, французів) у прикордонній смузі на півночі країни відображені в адміністративно-територіальній системі Італії: особливих умов автономії набули області Трентіно-Альто-Адідже (з німецькомовною меншиною), Фріулі-Венеція-Джулія (зі словенською меншиною) та Валле-д'Аоста (з французьким населенням).

Таким чином, сучасна Італія поділена на 20 областей, 15 із яких мають загальний статус (Ломбардія, П'ємонт, Венето, Лігурія, Лаціо, Емілія-Романья, Тоскана, Умбрія, Марке, Абруццо, Молізе, Кампанія, Апулія, Базиликата, Калабрія), регульований конституційними нормами, обов'язковими для всіх областей цієї категорії. Решта 5 мають спеціальний статус: зазначені вище Трентіно-Альто-Адідже, Фріулі-Венеція-Джулія та Валле-д'Аоста – прикордонні райони з етнопонаціональними меншинами, Сицилія та Сардинія – острови. В кожній автономній області існують парламенти як представницькі органи та джунти (італ. *giunta*), наділені виконавчо-розпорядчими повноваженнями [3]. Області Італії поділяються на 109 провінцій, які, у свою чергу, складаються з комун. Залежно від розмірів і кількості населення областей кількість провінцій у них є різною: найбільше – в Ломбардії (12), найменше – в Умбрії, Базиликаті, Молізе (по дві), а область Валле-д'Аоста взагалі не містить адміністративно-територіальних одиниць проміжної ланки.

На відміну від Італії, в Іспанії немає автономних областей зі спеціальним статутом. Усі 17 областей держави (Галісія, Арагон, Країна Басків (Басконія), Каталонія, Валенсія, Мадрид, Андалусія, Мурсія, Кастилія і Леон, Кастилія – Ла-Манча, Естрамадура, Астурія, Кантабрія, Наварра, Ла-Ріоха, Балеарські та Канарські острови) функціонують на загальних підставах, що регулюються Конституцією, хоча такі області, як Каталонія, Країна Басків, Галісія у деяких сферах мають виключну компетенцію, у тому числі й у питаннях нормотворчої діяльності. Як і в Італії, «автономні області складаються із провінцій, межі яких можуть бути змінені автономною областю, за згодою національного парламенту» [2]. Представницькими органами в автономних областях є обласні парламенти, до повноважень яких входить керівництво й управління питаннями місцевого значення. Крім цього, «автономні області користуються фінансовою автономією в цілях розвитку та здійснення своїх повноважень у відповідності з принципами координації діяльності із центральними фінансовими установами» [2]. Загалом в Іспанії існує досить велике взаємопроникнення компетенцій автономних областей і держави, зрозуміло, за виключенням міжнародних відносин, валютної системи й оборони. Нижчими адміністративно-територіальними ланками Іспанії є 50 провінцій, які поділені на муніципалітети. Найбільша за розмірами область – Кастилія і Леон – містить 9 провінцій, відповідно найменші за площею і кількістю населення, як-от Астурія, Мурсія, Наварра, – лише по одній.

Адміністративно-територіальні одиниці в Італії та Іспанії відрізняються не лише повноваженнями і статусом, а й розмірами та кількістю населення. Так, області Італії за розміром є значно меншими, ніж іспанські: найбільша за площею острівна область Сицилія менша від найбільшої іспанської області Кастилія і Леон у 3,6 раза. Площа адміністративно-територіальної одиниці Італії в середньому становить 13,5 тис. км², тоді як відповідний показник для Іспанії – 29,7 тис. км². При цьому в обох державах є дуже малі області, площа яких не перевищує 5 тис. км². Водночас регіони Італії є щільніше заселеними, ніж великі за розміром іспанські. Відтак, диспропорції за людністю областей є невеликими: кількість населення адміністративно-територіальної одиниці Італії в середньому становить 2,8 млн осіб, Іспанії – 2,6 млн осіб.

Незважаючи на значні повноваження, якими наділені автономні області Іспанії та Італії у плані самоврядування та організації адміністративного потенціалу на місцях, для обох країн є актуальними проблеми сепаратизму. Йдеться про відцентрові процеси в іспанській Каталонії та Країні Басків, а також обґрунтування необхідності утворення нової держави Паданії шляхом об'єднання північно-італійських областей. В обох випадках основним мотивом сепаратистських дій є непропорційно стрімке економічне зростання в зазначених регіонах порівняно з іншими регіонами країн і нехтування їх економічними перевагами при перерозподілі бюджетних коштів. Питання територіальних соціально-економічних диспропорцій особливо загострилось у період світової економічної кризи 2008–2009 рр. Так, Каталонія є економічно найрозвинутішою областю Іспанії і формує п'яту частину ВВП цієї країни, але в результаті перерозподілу державних коштів отримує від уряду значно менший відсоток фінансово-економічних ресурсів. Разом із тим Каталонія – це автономна область Іспанії із сильно вираженою національною ідентичністю (каталонською мовою, культурою, етнічним складом, історією, регіональними політичними партіями й організаціями і т. д.), що виокремлює регіон із загальноіспанського контексту, надаючи підстави для суверенної окремішності. І тому фінансово-економічний чинник разом із національною ідентичністю підриває стабільність адміністративно-територіальної системи Іспанії, яка може суттєво змінитись у результаті сепаратистських настроїв. Референдум щодо незалежності Каталонії запланований на 2014 р. Проте існують важливі стримуючі чинники – передусім небезпека виходу регіону з організаційних структур об'єднаної Європи та втрата фінансової допомоги від ЄС у випадку проголошення незалежності.

Дещо менші масштаби сепаратистських рухів на сьогодні характерні для баскського народу, хоча ще до 2011 р. їх ліворадикальна націоналістична організація ЕТА проводила масові терористичні акції, вимагаючи незалежності регіону. Після припинення діяльності організації активісти пропагують свої ідеї мирними адміністративно-правовими методами: Баскська націоналістична партія та Ліворадикальна коаліція політичного крила ЕТА на парламентських виборах 2012 р. отримали 48 зі 75 місць до місцевого парламенту. Крім того, серед населення Країни Басків значно зростає частка осіб, які вважають себе іспанцями та басками водночас, а також виступають проти відокремлення від Іспанії.

Якщо економічні мотиви каталонських і баскських сепаратистів є підкріплені етнічною окремішністю, то відцентрові процеси в багатих італійських регіонах не мають іншого об'єктивного підґрунтя. «Проблема Паданії» виникла в результаті диспропорції та нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів північної та південної частин держави. Паданією традиційно називають найбільш розвинену у соціально-економічному відношенні територію Італії, яка об'єднує північні автономні області – Ломбардію, П'ємонт, Трентіно-Альто-Адідже, Венето, Фріулі-Венеція-Джулію, Емілія-Романью. Серйозні наміри федералізації і навіть незалежності Паданського регіону на сучасному етапі оформлені в ідеології та програмній діяльності політичної партії «Північна Ліга». Відцентрові настрої особливо посилились у період світової економічної кризи 2008–2010 рр. Однак внаслідок корупційного скандалу та відставки лідера «Північної Ліги» у 2012 р. підтримка партії помітно зменшилась, а відцентрові настрої в областях Паданії дещо згасли. Підтвердженням останнього є помітна втрата електорату правими партіями та відносна перемога лівоцентристської Демократичної партії на парламентських виборах 2013 р.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Адміністративно-територіальна система є невід'ємною складовою держави, функція якої полягає у представництві та задоволенні різноманітних інтересів населення через управлінські важелі, спираючись на соціально-економічні, політичні, етнічні, культурно-релігійні, історичні та природно-географічні особливості регіонів. Урахування всього комплексу регіональних ознак забезпечує оптимальне й ефективне функціонування адміністративно-територіальних систем. Тому новітні процеси, які відбуваються у Європі, а саме прагнення ряду регіонів до розширення самоврядування або навіть до суверенітету, прикладом яких слугує ситуація в Іспанії та Італії, очевидно, є наслідком дисбалансу повноважень і нехтування інтересів окремих територіальних та соціальних груп населення. Політика «згладжування» територіальних соціально-економічних диспропорцій із боку центральної влади тільки посилює проблему регіональної ідентичності, що в сукупності каталізує відцентрові настрої в проблемних регіонах.

Регіоналізм як суспільно-політичне явище сучасної Європи підриває стабільність адміністративно-територіальних систем не лише Іспанії та Італії, а тому вивчення тенденцій його розвитку в

інших розвинутих європейських державах є своєчасним і для теоретичних наукових розробок (зокрема, для виявлення стійких закономірностей функціонування сучасних систем адміністративно-територіального устрою), і в конструктивно-прикладному аспекті.

Джерела та література

1. Дністрянський М. С. Україна в політико-географічному вимірі / М. С. Дністрянський. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 310 с.
2. Конституція Іспанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vivovoco.rsl.ru/VV/LAW/ SPAIN.HTM>
3. Конституція Італії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lawerssu. narod. ru/subjects/constzs/italy.htm>
4. Калитчак Р. Регіоналізм в європейських інтеграційних процесах / Р. Калитчак. – К. : Знання, 2007. – 303 с.
5. Кучабський О. Г. Еволюція адміністративно-територіальних систем: теоретико-методологічний аспект / О. Г. Кучабський // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2010. – № 1 (37). – С. 26–32.
6. Пузырев К. С. Европейский регионализм : некоторые проблемы становления в теории и на практике [Электронный ресурс] / К. С. Пузырев. – Режим доступа : <http://etnosocium.ru/puzurev-k-s-evropeiskii-regionalizm>

Склярская Оксана. Сравнительный анализ административно-территориальных систем Испании и Италии. Рассмотрены основные параметры административно-территориальных систем Испании и Италии в сравнительном контексте. Проанализированы исторические особенности формирования территории обоих государств. Выявлено влияние прошлых политико-географических процессов на современную административно-территориальную структуру Испании и Италии. Области государств сопоставлены за компетенциями, статусом, а также основными количественными параметрами – размерами и людностью. Указано влияние этнического фактора на административно-территориальную организацию Испании и Италии. Выявлены общие и отличительные тенденции в развитии сепаратистских процессов в государствах. Проанализированы социально-экономические мотивы современного регионализма в развитых странах Европы, конкретные проявления центробежных процессов.

Ключевые слова: административно-территориальная система, областное государство, регионализация, сепаратизм, региональная идентичность.

Sklyarska Oksana. Comparative Analysis of Administrative-Territorial Systems of Spain and Italy. Main parameters of administrative-territorial systems of Spain and Italy are considered in the comparative context. Analysis of historical particularities of the territorial formation of Spain and Italy revealed the impact of the past political and geographical processes on the contemporary administrative-territorial structures of the two countries. Regions of Spain and Italy were contrasted by the scope of functions, status and such major quantifiers as size and population, while taking into account the ethnic factor in the administrative-territorial organization of the countries. Common and distinguishing tendencies in development of separatist processes in the countries were revealed. The study analyzes social and economic motives of modern regionalism in developed European countries and offers specific manifestations of centrifugal processes.

Key words: administrative-territorial system, regional state, regionalization, separatism, regional identity.

Стаття надійшла до редколегії
08.05.2013 р.

УДК 911.3:32

Наталія Корома

Політико-географічні передумови формування геополітичного регіону

Стаття присвячена дослідженню геополітичного регіону, який є важливою категорією під час вивчення геополітичної структури світу та місця окремої країни в регіональній системі відносин. Проведено дослідження ідеї формування концепції геополітичного регіону в політичній географії та геополітиці. Показано